

ПЕРСПЕКТИВИ ІСНУВАННЯ БЕЗГОТІВКОВОГО СУСПІЛЬСТВА ТА РОЛЬ ГОТІВКИ У СВІТОВІЙ ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

Постановка проблеми. Гроші у будь-якій формі та вираженні є тим інструментом, який формувався з часів зародження людства і без якого не може існувати фінансова система та сучасне суспільство. Хоча на сучасному етапі готівка активно використовується поруч із електронними розрахунками, але все частіше центральні банки різних країн заявляють про те, що її емісія та підтримка системи обігу є надто дорогою, все більше фізичних осіб починає використовувати електронні розрахунки в повсякденному житті, а юридичним особам стає не вигідно чи, в окремих випадках, заборонено її використовувати. По всьому світу відбувається зміщення грошового обороту в бік електронних грошей таким чином, що в багатьох країнах, зокрема Індії, Китаї, Нігерії, Танзанії, Швеції постає питання про доцільність повного переходу на безготівкові розрахунки у зв'язку з надто низьким обігом готівкових коштів, а уряди окремих країн, зокрема в Україні [1], заявляють про взятий ними курс на безготівкове суспільство. Проте, незважаючи на численні переваги, таке рішення є доволі неоднозначним і зустрічає значний супротив як серед фахівців та науковців, так і мешканців країн, які вже зараз майже повністю перейшли на безготівкові розрахунки, з огляду на що дослідження цієї проблематики та з'ясування перспектив розвитку суспільства в цьому напрямі є актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням дослідження впливу відмови від готівкових грошей на суспільство та світову фінансову систему присвячено праці зарубіжних вчених, фінансистів, політиків, правоохоронців, психологів: Н. Арвідссона, Д. Вайдмана, К. Вормелена, М. Вюста, Р. Делневи, Б. Ерікссона, Ф. Зайтса, К. Катцера, Н. Кіней, Г.-Ю. Папіра, К. Ралоз, Г. Ресль, К.-Х. Тедлера, У. Фабіо, П. Шмідта, Ф. Шнайдера, Д. Штелера. Існуючі дослідження здебільшого зосереджують увагу на окремо взятих країнах чи сферах господарювання і не мають комплексного характеру, в той же час серед вітчизняних науковців ця проблематика наразі не викликала значної зацікавленості.

Метою статті є дослідження ролі готівки в сучасному суспільстві, наслідків переходу до безготівкового суспільства як комплексно, так і для окремих суб'єктів економічної діяльності, а також з'ясування оптимального напрямку розвитку світової фінансової системи в цьому контексті.

Результати дослідження. У багатьох країнах розпочато ініціативи з промоції безготівкового суспільства, які здебільшого не ґрунтуються на розрахунках та об'єктивних даних. Основними аргументами до пе-

реходу на новий тип розрахунків є те, що: люди житимуть у кращому, більш справедливому і прозорому суспільстві з меншим рівнем злочинності, продажу наркотиків, економічних зловживань та шахрайства, невмотивованих переваг для окремих категорій, в суспільстві, де всі платять податки за нижчими ставками і де є дуже високий рівень захисту коштів, оскільки саме готівка створює сприятливе середовище для злочинців, а її існування надто дороге [2].

Отже, з'ясуємо наскільки ці твердження є вірними і чи дозволить нова система зменшити фінансове навантаження на громадян та підвищити рівень їх задоволення фінансовими послугами і життям, а також безпеки.

Н. Арвідссон, професор Королівського інституту технологій в Швеції, провідний експерт з платіжних систем, вважає, що сучасне населення світу в небезпеці залишитись поза межами системи, особливо люди похилого віку [3]. І це дійсно так. Перш за все, необхідно відзначити, що не всі зможуть скористатись електронними платіжними системами. Є ризик того, що їх зможе використовувати 80% населення, а решта 20% залишиться поза межами системи, що при сучасному населенні становить 1,54 млрд мешканців. У той же час необхідно зазначити, що близько 47% населення вважають готівку для себе необхідною. Хоча зазвичай має місце думка, що в розвинених країнах процес переходу пройде значно швидше, проте це не так. Дослідження по Великобританії, яка є країною з найвищим рівнем розвитку FinTech на сучасному етапі, показали, що близько 17% її населення (більше 8 млн дорослих) [4] не зможе адаптуватись в суспільстві без готівки. За результатами проведених опитувань було виявлено, що серед тих, хто носить у гаманцях готівку 35% робить це тому, що хоче мати вибір, більше половини людей це заспокоює, 19% вважає, що так їм легше оцінити вартість того, що вони купують і розрахувати свій бюджет. У той же час, причиною, у зв'язку з якою люди тримають готівку вдома, для основної маси є психологічні мотиви, 39% – для тих розрахунків, де необхідна готівка, 27% хоче мати вибір, 21% вважає, що це необхідно в суспільстві, де все більше починає панувати ІТ, 2% не довіряє банкам та іншим сервісам взагалі.

Необхідно відзначити, що є ще один критерій, який говорить про можливість переходу на безготівкові розрахунки – рівень доходів населення. Чим біднішим є населення, тим менше воно має можливості використовувати електронні системи, витрачати на них кошти, а також має більше пересторог щодо використання рахунків в банках, боїться втратити

СКАСУВАННЯ ГОТІВКИ І ПЕРЕХІД ДО ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

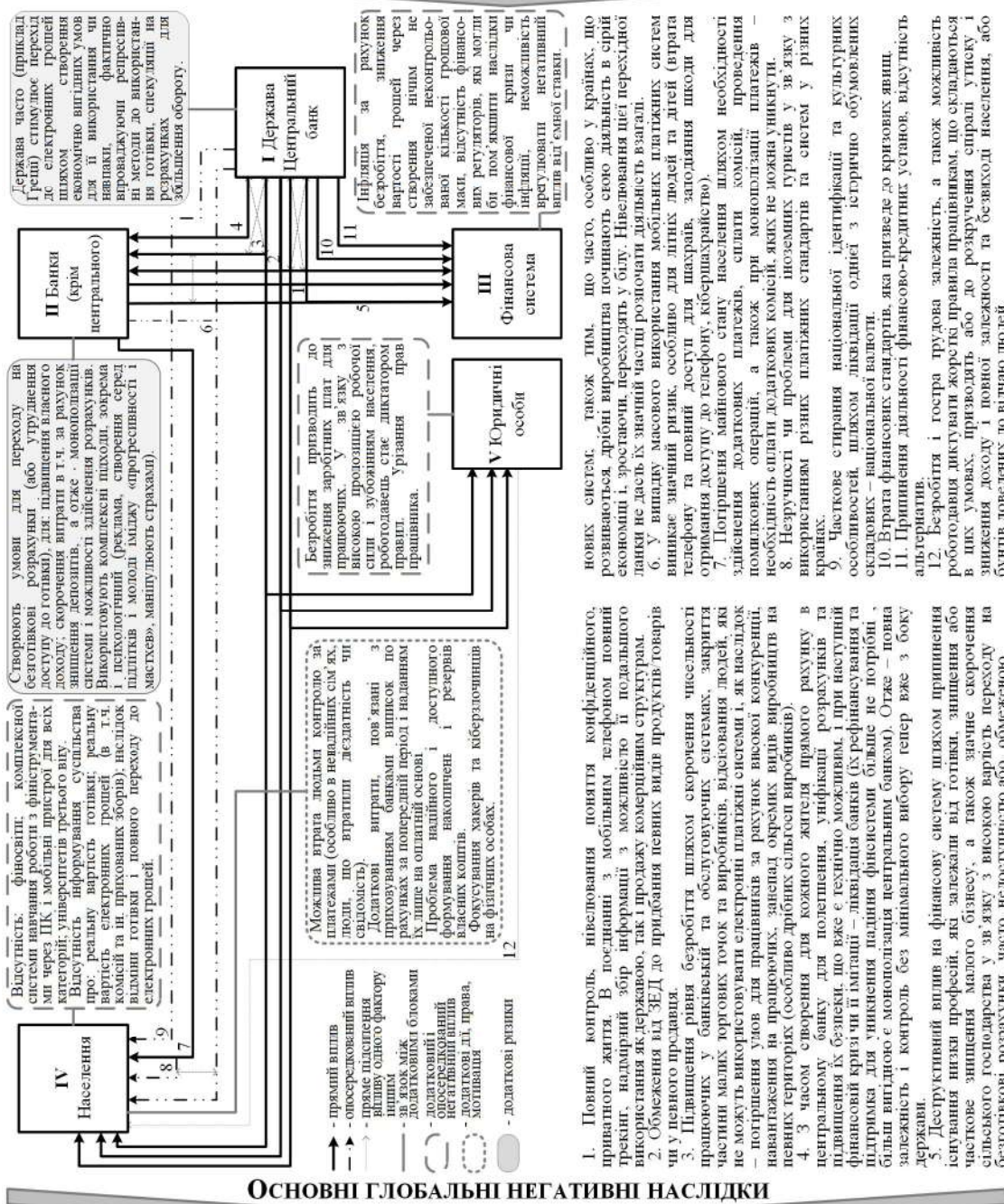

Рис. 1. Схеми основних негативних наслідків чинників деструктивного впливу на фінансову, банківську систему, фізичних та юридичних осіб відмови від готівки та переходу до електронних розрахунків

Джерело: побудовано автором на основі власних досліджень та джерел [2-10; 24-26; 28-30]

кошти. Значна частка такого населення також проживає на території, де є надто низьким чи відсутнім доступ до електронних систем. Особливо це стосується сільської місцевості, де крім утрудненого доступу до благ цивілізації є ще й інша проблема – закриття банків, причому є така тенденція, що коли закривається один банк, закривається й інший, залишаючи громаду без нічого [4].

Проте це далеко не всі негативні наслідки переходу до безготівкового суспільства. Головні для кожного з учасників економічного процесу негативні наслідки, фактори, що їх підсилюють, та мотиви зображено на рис. 1.

Розглянемо інші проблеми та міфи, що не знайшли відображення на рис. 1 за основними факторами впливу.

Психологічний. Доктор К. Катцер – кіберпсихолог та фахівець з економіки з Кельну, яка впродовж багатьох років вивчала вплив електронних мереж на поведінку, почуття та спосіб мислення, зауважує, що цифрові платежі змінюють людей. З грошима у людей склались особливі стосунки, вони тісно пов'язані зі зростанням, стабільністю, розвитком економіки та суспільства. Також готівка дає гарантії того, що, щоб не сталося, завжди можна знайти вихід, навіть якщо валюта є нестабільною. В результаті досліджень було доведено, що використання виключно електронних грошей призводить до суттєвого збільшення рівня витрачання коштів. Це пов'язано з тим, що люди фізично не бачать грошей, витрачаючи їх, не відчувають їх. При використанні готівки, її втрата завдає фізичного болю людині, який зростає при збільшенні суми, особливо коли особа не володіє значними коштами. Річ, придбана за гроші, які було непросто віддати, стає більш цінною, також отримання чогось в обмін на гроші приносить задоволення. Це відчуття стирається при використанні електронних платежів. Коли дітей одразу вчать користуватись електронними грошима, їм не прививається поняття цінності речей та самих грошей. Все стає більш подібним на чергову комп'ютерну гру.

Також придбання товарів безготівково в суспільстві споживання може призвести до його поглиблення і зміщення цінностей у бік нематеріальних речей [5].

Фінансові психологи Б. Клонц та Т. Клонц обґрунтовують поняття «коду грошей» для того, щоб описати ставлення людей до них. Вони вважають, що код грошей виникає на підсвідомому рівні, розвивається з самого дитинства, передається з покоління в покоління разом із сімейними звичками, традиціями та культурою [6].

Соціальний. Останніми роками все більше людей, особливо молоді, проводить час вдома чи за комп'ютером, цифрове суспільство породжує соціопатів, для яких життя в реальному світі, комунікація з іншими людьми, особливо незнайомими, походи у нові місця є лякаючими. Коли можна все замовити і отримати онлайн – немає потреби виходити з дому чи контактувати з іншими людьми. Готівка в цьому контексті слугує тим елементом, який примушує покидати помешкання та спілкуватись з іншими людьми, коли послугу не можна отримати онлайн чи придбати товар з доставкою до дому. Скасування готівки може стати тим поштовхом, який знизить можливість комунікації між людьми та матиме глибокий негативний психологічний ефект.

Необхідно відзначити, що є ще один критерій, який говорить про можливість переходу на безготівкові розрахунки – рівень доходів населення. Чим біднішим є населення, тим менше воно має можливості використовувати електронні системи, а також має більше пересторог щодо використання рахунків в банках, страх втратити кошти. Значна частка такого населення також проживає на території, де є надто низьким чи відсутнім доступ до електронних систем. Особливо це стосується сільської місцевості, де крім ускладненого доступу до благ цивілізації є ще й інша проблема – закриття банків, причому є така тенденція, що коли закривається один банк, закривається і інший, залишаючи громаду без доступу до послуг.

К. Вормелен – голова Центрального банку Нідерландів – зазначив, що перехід до безготівкового суспільства може викликати проблеми. Для багатьох людей використання платіжних карток є проблематичним, особливо для людей похилого віку. Також хакери та «падіння» комп'ютерної техніки є частим явищем. Перехід до безготівкового суспільства робить людей вразливими [7]. Цю думку підтримує фінансовий экс-омбудсмен Великої Британії Н. Кіней, яка вважає, що життя в суспільстві без готівки створить значні проблеми для людей, що проживають в аграрних, сільських та малорозвинених зонах [8].

Також перехід до безготівкового суспільства матиме негативні наслідки для бідних людей; людей з фізичними чи психічними розладами, для яких електронні платежі є проблематичними (в тому числі, нерідкими є випадки, коли позбавлення людей похилого віку засобу платежу у зв'язку з їх обмеженою дієздатністю, призводить до розвитку психічних захворювань чи деменції); призведе до зростання видатків; втрати незалежності та права на конфіденційність інформації людей; стимулюватиме зростання цін для тих, хто не може використовувати онлайн-сервіси.

Злочинність. Світові експерти стверджують, що зниження рівня злочинності та наркоторгівлі в безготівковому суспільстві це міф. Скасування готівки не стане виходом, оскільки завжди є можливість виконання бартерних операцій (зокрема в тюрмах цей метод діє, хоча вони є підконтрольні і закриті), заміни на дорогоцінні метали та каміння, появи численних криптовалют, що пропонують анонімність, надання послуг, шахрайства та крадіжок через засоби Інтернету. Купівля ж наркотиків цілком можлива через фірми-прокладки, яких вже багато діє по світу, в тому числі в офшорних зонах, із зазначенням цілком банальних платежів у полі призначення.

Декан економічного факультету Франкфуртської школи фінансів та менеджменту П. Г. Шмідт стверджує також, що незадекларована робота була б складнішою без готівки, але аж ніяк не неможливою. Світовий експерт Ф. Шнайдер, досліджуючи ринок незадекларованої праці в Університеті Лінца виявив, що тіньова економіка скоротиться максимум на 15%, якщо готівка зникне з обігу. Замість прозорого ринку праці виникне некерований валютний безлад іноземних та природних валют і дорогоцінних металів. Навіть системи ваучерів, за якими послуги обмінюються безпосередньо, можливі. П. Г. Шмідт доповнює це твердження припущенням, що ці альтернативні валюти будуть використовуватися не тільки при тіньових операціях і закупівлі наркотиків, оскільки, наприклад, на блошиних ринках і в невеликих магазинах впровадження безготівкових систем є занадто дорогим [9].

Глобальна дослідницька організація Refinitiv, яка об'єднує понад 40 тис. компаній зі 190 країн світу, в 2019 р. опублікувала звіт по економічних злочинах, зафіксованих компаніями в 2018 р. Загальний збиток від

них становив близько 1,453 трлн дол. США. В табл. 1 наведено основні категорії злочинів, втрати від них та відзначено, які з них можна або не можна уникнути з ліквідацією готівки [10].

Таблиця 1

Оцінювання фінансових втрат підприємницьких структур в світі від фінансових злочинів, млрд дол. США, 2018 р.

	Шахрайство	Вимагання / корупція	Відмивання грошей	Крадіжки	Кіберзлочини	Рабство / Тор-гівля людьми
Обсяг	239	309	267	209	241	188
Чи можна уникнути при ліквідації готівки	-	-	+/-	+/-	-	-

Складено автором на основі даних джерела [10].

Тобто з табл. 1 видно, що основні види економічних злочинів подолати переходом до безготівкового суспільства не вдасться, оскільки вони лише змінять форму і на початкових етапах трохи зменшать обсяги.

Одночасно з цим в безготівковому суспільстві виникнуть інші проблеми. Аналіз сучасного стану безготівкових розрахунків доводить те, що і в такій системі є достатньо способів для відмивання грошей. Одним з них є використання офшорних центрів. Хоча корпорації і використовують для своєї діяльності електронні розрахунки, які можна відслідкувати, але навіть при цьому рівень шахрайств з податками є дуже високим. Кожного року в середньому по США великі корпорації за рахунок використання офшорних зон уникають оподаткування на суми близько 100 млрд дол. США,

лише 5 найбільших американських компаній Apple (214,9/65,4), Microsoft (124,0/39,3), Citigroup (45,2/12,7), Oracle (42,6/13,3), Nike (10,7/3,6), в 2015 р. переказали на офшорні рахунки 437,4 млрд дол. США, уникавши оподаткування на 134,3 млрд дол. США [11]. Глобальний характер таких операцій було доведено в результаті проведення в 2017 р. досліджень К. Рапозом, які показали, що близько 10% всіх коштів світового ВВП перебуває на рахунках офшорних банків, причому кошти в них тримають не лише компанії, але й домогосподарства, хоч їх частка та офшорні зони, яким надають перевагу і відрізняється залежно від країни – від 1-1,5% в Кореї до 15 в ЄС і більше 60% в країнах Персидської затоки та Латинської Америки (рис. 2) [12].

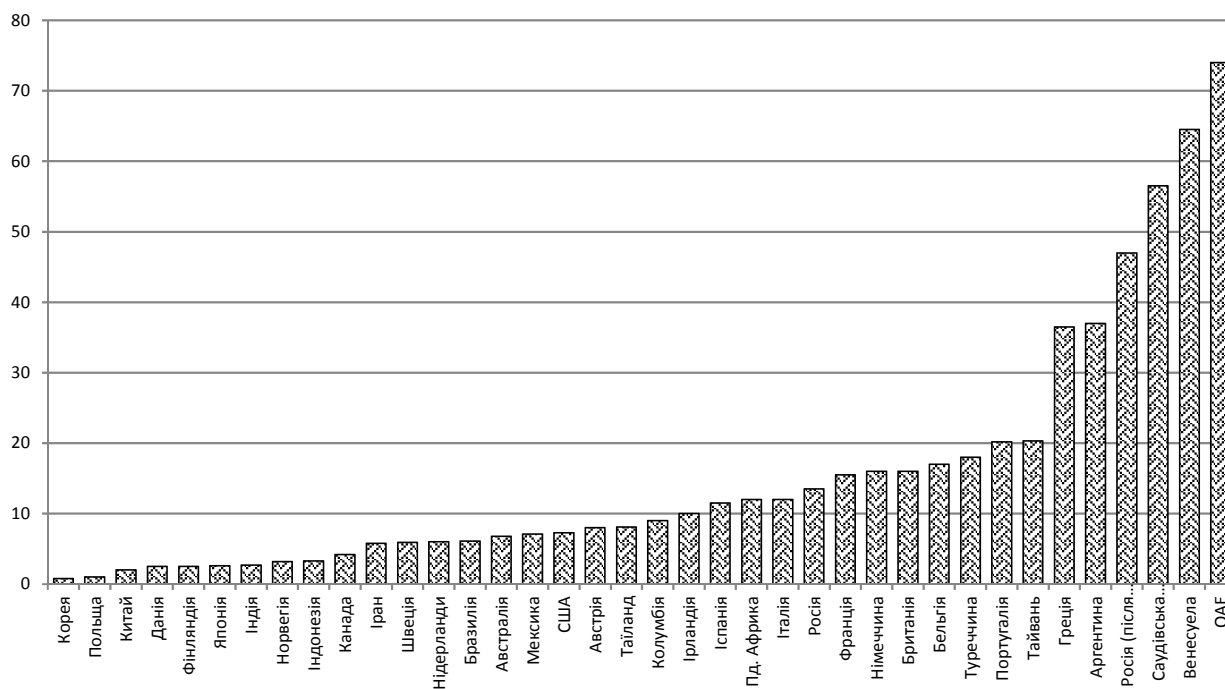

Рис. 2. Кошти, що зберігаються на рахунках у фінустановах офшорних зон за окремими країнами світу, % від ВВП

Складено за даними джерела [12].

Також майже 75,2 млрд дол. США компанії по світу у 2019 р. готові витратити на аутсорсинг, а в 2018 р. було витрачено 85,6 млрд дол. США, причому 71% з цих компаній тою чи іншою мірою використовує офшори [13].

Необхідно зазначити, що не лише офшори завдають збитків економічній системі. Іншим суттєвим негативним фактором є розвиток кіберзлочинності. Про її актуальність, особливо для бізнесу, свідчать дані до-

сліджень світової групи PwC щодо фінансових злочинів, з якими найчастіше стикались компанії за 2016-2018 рр. Серед них основну частку займають злочини, пов'язані з електронними системами (рис. 3) [14]. Більшість компаній при цьому відзначала, що розслідування справ, пов'язаних з кіберзлочинністю, навіть якщо і завершилось позитивно для компанії, коштувало значно більше, ніж збиток, заподіяний у результаті самого злочину.

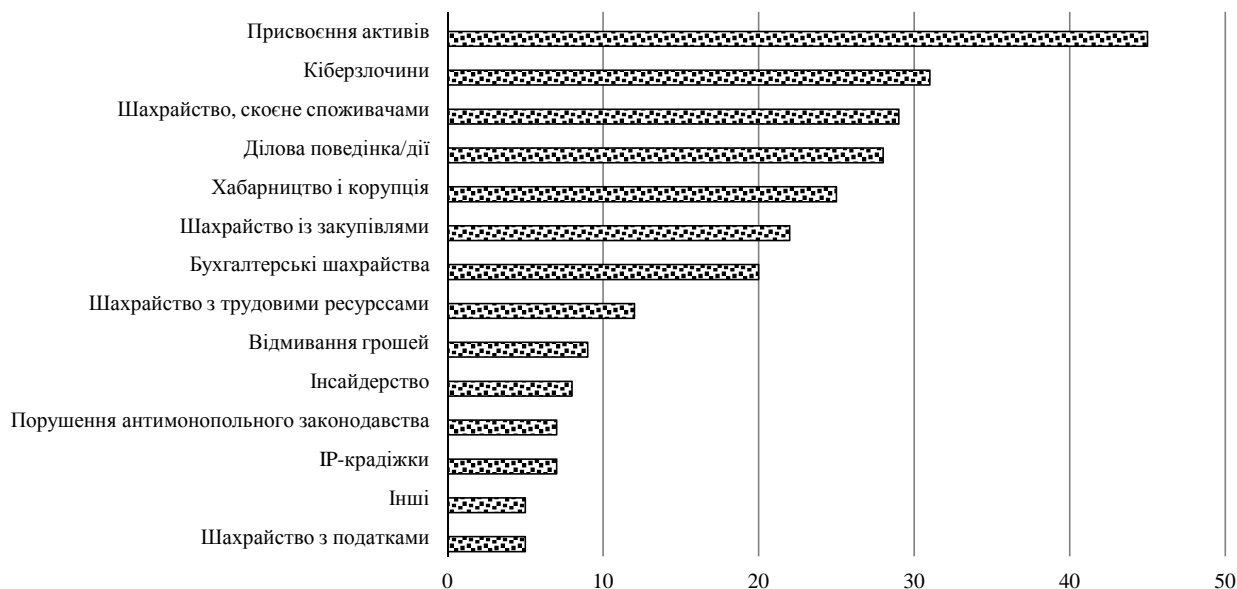

Рис. 3. Основні види фінансових злочинів, жертвами яких стали компанії у 2016-2018 рр., % [14]

Дані, наведені на рис. 4(а, б) [15; 16], свідчать про те, що з розвитком цифрових технологій неухильно зростає і рівень кіберзлочинності, незважаючи на

оновлення систем захисту та створення різноманітних структурних підрозділів, які покликані на боротьбу з кіберзлочинністю [17].

Рис. 4. Кількість вдалих кібератак в світі за період 2015-2019 рр., % та втрати від вдалих кібератак за видами втрат в 2017-2018 рр., дол. США [15-16]

Цю думку підтверджує аналіз результатів Basel AML Index – комплексного індексу ризиків відмивання грошей та фінансування тероризму, розробле-

ного Базельським інститутом управління – з якого випливає, що в країнах з дуже низькими обсягами готівки в обігу, хоча показник і є досить низьким, але

він також має тенденцію до змін, крім того, нерідко країни з більшим обсягом готівки, соціальною, економічною та політичною нестабільністю мають нижчий рівень загрози незаконної діяльності (табл. 2) [18].

Таким чином, доходимо висновку, що електронні системи не здатні протистояти злочинності на такому рівні, як заявляють прихильники безготівкового суспільства. Іноді рівень пов'язаної з ними злочинності навіть вищий. Крім того, він має тенденцію до зрос-

тання. Варто також відзначити, що разом із скасуванням готівкового обігу основними жертвами шахраїв стануть не великі компанії чи банки з високим рівнем захисту, а прості люди, які не можуть собі дозволити використання спеціалізованих систем, часто навіть не вміють користуватись технікою. Тобто, повний перехід на електронні гроші лише поглибить негативну ситуацію щодо економічної злочинності, готівка ж не є першопрічиною, основою і осередком злочинності.

Таблиця 2

Basel AML Index для окремих країн за 2015-2019 рр.

Країна	2015 місце/оцінка	2016 місце/оцінка	2017 місце/оцінка	2018 місце/оцінка	2019 місце/оцінка
Австрія	91 / 5,45	104 / 5,02	108 / 5,06	105 / 4,34	92 / 4,64
Канада	95 / 5,26	105 / 5,00	103 / 5,14	86 / 4,92	79 / 4,92
Китай	63 / 6,05	39 / 6,70	51 / 6,53	40 / 6,02	19 / 6,59
Хорватія	140 / 4,13	141 / 4,15	139 / 4,11	121 / 3,83	115 / 3,82
Чехія	132 / 4,55	125 / 4,66	126 / 4,57	111 / 4,12	105 / 4,15
Естонія	151 / 3,19	147 / 3,82	144 / 3,83	128 / 2,73	125 / 2,68
Фінляндія	152 / 2,53	149 / 3,05	146 / 3,04	129 / 2,57	124 / 3,17
Німеччина	89 / 5,48	92 / 5,33	121 / 4,78	102 / 4,44	99 / 4,49
Греція	75 / 5,83	84 / 5,33	105 / 5,11	96 / 4,56	96 / 4,56
Індія	79 / 5,77	78 / 5,69	88 / 5,58	68 / 5,28	51 / 5,60
Японія	76 / 5,80	76 / 5,76	98 / 5,36	75 / 5,11	73 / 5,02
Пд. Корея	100 / 5,20	110 / 4,92	113 / 4,90	92 / 4,69	93 / 4,60
Латвія	111 / 4,98	112 / 4,91	133 / 4,44	117 / 3,98	81 / 4,89
Литва	149 / 3,67	148 / 3,62	145 / 3,67	127 / 3,12	119 / 3,55
Нідерланди	109 / 5,02	107 / 4,99	110 / 4,93	88 / 4,90	82 / 4,86
Іспанія	108 / 5,02	109 / 4,94	114 / 4,87	101 / 4,45	100 / 4,42
Швеція	145 / 3,99	137 / 4,32	138 / 4,25	122 / 3,75	121 / 3,51
Швейцарія	88 / 5,51	88 / 5,46	102 / 5,15	64 / 5,33	78 / 4,96
Україна	42 / 6,56	46 / 6,57	52 / 6,52	39 / 6,06	37 / 6,01
Великобританія	125 / 4,68	121 / 4,77	118 / 4,81	106 / 4,23	106 / 4,13
США	103 / 5,18	97 / 5,17	116 / 4,81	82 / 5,00	72 / 5,03

Сформовано на основі даних джерела [18].

Безробіття. Відповідно до даних Всесвітньої організації охорони здоров'я, до 2050 р. кількість людей, віком 60 і більше років становитиме 22%, а 80% з них проживатиме на території країн з низьким чи середнім доходом. У той же час, станом на 2015 р. в світі проживало близько 12% [19] (на даний момент близько 13%) таких людей, тобто майже 0,924 млрд. За даними Світового банку, станом на кінець 2018 р. в світі проживало 25,795% від населення світу дітей віком від 0 до 14 років [20], тобто близько 1,98 млрд. Отже, частка населення, що потенційно потрапляє до групи, яка матиме проблеми з використанням електронних грошей становить 2,904 млрд. Звичайно, до 5-6 років діти

не будуть використовувати гроші, але навіть за їх винятком кількість людей з потенційними проблемами в розрахунках становитиме 2,3-2,4 млрд чол., а це приблизно 30% населення світу. Дані Світового банку свідчать, що рівень безробіття в 2018 р. в світі становив 25,782 на 100 тис. повнолітнього працюючого населення, причому глобальною є тенденція до підвищення рівня безробіття (табл. 3). Також необхідно відзначити, що один з найвищих рівнів безробіття має місце саме в розвинених країнах, хоча він і досить сильно коливається, а в окремих має тенденцію до поступового зниження [21].

Таблиця 3

Рівень безробіття за окремими країнами світу в 2018 р. на 100 тис. повнолітнього працездатного населення

Країна	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Сан Марино	276,78	258,34	258,72	251,95	238,38	229,03	223,81	189,93	181,18
Люксембург	88,62	85,95	82,97	81,70	79,55	76,84	76,26	71,45	67,96
Іспанія	95,73	88,22	83,75	73,56	69,68	67,52	61,82	58,56	55,15
Італія	58,40	57,96	56,43	53,26	50,79	49,83	47,63	44,63	40,93
Швейцарія	20,34	23,97	25,47	28,82	32,15	34,51	38,46	40,75	40,72
Франція	41,55	41,35	38,96	38,58	38,00	37,54	37,08	36,00	34,86
Японія	33,82	33,90	33,95	33,90	33,89	34,14	34,10	34,03	34,07
США	35,40	35,14	34,88	33,62	32,40	32,69	32,10	31,23	30,90
Великобританія	24,71	24,06	22,09	25,14	-	-	-	-	-
Чехія	22,61	23,29	23,84	24,30	24,22	23,69	22,36	21,28	21,26
Пд. Корея	18,18	18,22	18,31	18,02	17,21	16,78	16,26	15,45	-
Швеція	22,50	21,70	21,81	21,54	21,10	19,32	17,54	16,18	14,91
Латвія	34,18	32,77	24,64	21,60	20,40	18,05	17,10	16,43	14,69

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Індія	10,01	10,49	11,16	11,83	12,85	13,56	14,26	14,57	14,56
Світ	10,98	11,40	11,57	11,96	12,33	11,97	12,41	12,05	12,73
Австрія	11,29	15,13	15,97	15,54	14,84	13,80	12,64	12,04	11,91
Німеччина	15,71	15,85	14,18	14,89	14,55	14,05	13,51	12,90	11,10
Нідерланди	23,02	21,30	19,65	17,35	14,79	13,99	12,46	11,93	10,96
Естонія	19,47	17,35	16,02	13,95	12,39	11,15	10,43	10,07	9,71
Китай	-	-	7,69	7,78	8,01	8,49	8,78	8,78	8,85
Нігерія	0,93	1,08	1,27	1,45	1,46	1,60	1,61	1,55	1,52
Україна	2,33	1,60	1,07	0,92	0,77	0,56	0,50	0,45	0,43

Сформовано на основі даних джерела [21].

Світовий банк свідчить про те, що станом на 2018 р. в середньому на 100 тис. дорослого населення (станом на 2018 р. – 4,961 млрд) припадало 12,728 відділень комерційних банків, тобто в середньому в 2018 р. в світі діяло 631466 відділень банків, при тому, що виключно каси та державні банки в цій статистиці не враховані, а отже показник буде більшим (табл. 4) [22; 23].

Таблиця 4

Середній приріст безробіття за окремими країнами при скороченні касирів з відділень комерційних банків, 2018 р.

Країна	Кількість відділень на 100 тис. дорослого населення	Населення віком 15-64 роки	Кількість відділень банків	Орієнтовна кількість звільнених працівників з розрахунку 5 з відділення
Австрія	11,90882	5901017	703	3514
Канада	20,04663	24791538	4970	24849
Китай	14,02665	991653198	139096	695478
Чехія	21,25898	6905907	1468	7341
Данія	20,83046	3694642	770	3848
Франція	34,86083	41538060	14481	72403
Німеччина	11,09707	53834326	5974	29870
Індія	14,56415	903098528	131529	657643
Італія	40,92992	38627195	15810	79050
Японія	34,07003	75571759	25747	128737
Пд. Корея	15,44958	37491389	5792	28961
Люксембург	67,95793	425033	289	1444
Мальта	29,74118	316102	94	470
Нідерланди	10,96014	11147718	1221	6109
Словенія	28,0342	1351469	379	1894
Іспанія	55,14918	30816411	16995	84975
Швеція	14,9082	6346429	946	4731
Швейцарія	39,51411	5660591	2237	11184
Україна	0,433769	30233049	131	656
Великобританія	25,14111	42503787	10686	53430
США	0,433769	214240052	929	4647

Розраховано автором на основі даних джерел [22; 23].

Якщо припустити, що в кожному відділенні з готівкою працює в середньому 5 працівників, то виявиться, що при переході на електронні платежі лише серед основних банківських службовців буде вивільнено 3,2 млн вузькоспеціалізованих працівників.

Навіть при скороченні лише працівників з відділень банків показник зростання безробіття буде значно вищим хоча б тому, що дані Світового банку не є точними і повними – приклад – за даним Світового банку в Україні 131 відділення банків, у той час, коли НБУ свідчить про 8509 [24], тобто рівень безробіття зростає вже не на 656 а на 42545 чоловік. У той же час потрібно враховувати, що в обслуговуванні готівки беруть участь і фахівці інших спеціальностей, яких в системі значно більше, ніж касирів та іншого персоналу, що працює в операційних залах з готівкою – фахівці з поліграфії, різноманітних технічних спеціальностей, з безпеки, дизайнери, водії, технічний персонал з обслуговування мережі, виїмки та закладання коштів, звірки тощо, які також залишаються без ро-

боти. Частина зможе знайти нове робоче місце, але на значно гірших умовах, частина – ні, що призведе як до збільшення рівня безробіття, так і до загального погіршення майнового стану населення.

Економічний. Дослідження Бундесбанку Німеччини показали, що без готівки, навіть якщо не говорити про нівелювання депозитів та впровадження додаткових комісій, життя для населення буде дорожчим, зокрема і за рахунок збільшення часу проведення операцій в касах магазинів. Так, методом спостережень на касах та обрахунку середнього часу обслуговування одного клієнта на касі в супермаркеті в 2017 р. було доведено, що готівка все ще є швидшим методом оплати, крім того, мало користувачів може використовувати системи GPay та IPay, які є трохи швидшими. При цьому було вираховано, що в середньому затримка за рахунок здійснення електронних платежів на олійній касі магазину обійдеться йому як мінімум в додаткових 19,5 євро на оплату праці касиру, які будуть автоматично розподілені на вартість продукції, і це не

говорячи про вартість обладнання і його обслуговування [25].

Також на сучасному етапі фактично жоден фінансовий інструмент не має тих характеристик, якими во-

лодіє готівка і які потрібні значній частці населення в якості основного чи додаткового елементів (табл. 5) [26].

Таблиця 5

Оцінка платіжних інструментів за основними ознаками платежів [26]

	Легальна емісія	Зручність	Пряме регулювання	Анонімність	Доступність	Надійність	Надійний резерв	Матеріальні / Бюджетування	Захист	Ефективність	Дистанційні платежі	Платежі на велику суму >5000 євро
Готівка	+	+	+	+	+	+	+	+	+/-	+/-	-	-
Картки	-	+	-	-	+/-	+/-	-	-	+/-	+	+	+
Дебетові картки	-	+	-	-	+/-	+/-	-	-	+/-	+	+/-	+/-
Кредитні картки	-	+	-	-	+/-	+/-	-	-	+/-	+	+	+
Передплачені картки	-	+	-	+	+/-	+/-	-	-	+/-	+/-	+/-	-
Кредитний переказ	-	+	-	-	+/-	+	-	-	+/-	+	+	+
Прямий дебет	-	+/-	-	-	+/-	+/-	-	-	+/-	+	+	+
Чеки	-	-	-	+/-	+/-	+/-	-	-	-	-	-	-
Мобільні платежі	-	+	-	-	-	+/-	-	-	+/-	+/-	+	-
Інтернет	-	+	-	-	-	+	-	-	+/-	+/-	+	+
Криптовалюта	-	+/-	+	+/-	-	-	-	-	-	+/-	+	-
Миттєві платежі	-	+	+	-	-	+	-	-	+/-	+/-	+	+

Група німецьких вчених Ф. Зайц, Г. Ресль, К.-Х. Тедтер у своєму дослідженні спробували змодельувати ситуацію безготівкового суспільства на прикладі економіки Німеччини. Також вони обґрунтували, що твердження економістів, які вважають, що при переході до безготівкового суспільства встановлення негативної ставки національної валюти є неможливим і нижче нульового рівня вона не зможе впасти, що було однією з ключових мотивацій скасування готівки, є хибним. Ними було не лише доведено таку можливість, але і змодельовано ситуацію за умов наявності виключно електронних грошей, вільних грошей, використання готівки з гнучким курсом котирування між готівкою та електронними грошима та впровадженням податків на утримання готівки. Вони показали сумнівний і часто реверсний ефект від переходу до безготівкового суспільства. Також було доведено, що така ситуація навіть за умов стабільності фінансової системи може викликати кризові явища, а в умовах нестабільності призведе до глибоких деструктивних явищ. На сучасному етапі всі фінансові інструменти та регулятори, за допомогою яких держава може стримати чи подолати фінансову кризу, а також «підняти» рівень ставки національної валюти діють лише для готівкового суспільства і відсутні для безготівкової системи. Тобто, навіть з надзвичайно незначною часткою в обігу готівка слугує буфером та тим елементом, за допомогою якого держава може значно швидше та легше стабілізувати фінансову систему. Науковцями було розроблено модель, при якій уряду вдасться подолати кризу в безготівковій фінансовій системі та розраховано, що фінансові втрати при аналогічних умовах, коли в обігу буде готівка і коли мова йтиме про безготівкове суспільство, будуть відрізнятися в 10 разів не на користь безготівкового суспільства [27]. Також, як зазначалось на рис. 1, при переході до безготівкового суспільства населення не лише отримує вибір без вибору, але і монополізацію всіх платежів.

Спершу з боку банків – в такому випадку хоч і буде мати місце певне погіршення у вигляді додаткових витрат, припинення існування привабливих для багатьох послуг як, наприклад, депозити, адже всі кошти знаходяться на рахунку в банку і йому не потрібно буде доплачувати клієнтам за право користування ними, а потім і держави, яка втратить частину коштів, які вона заробляє на емісії (лише Бундесбанк Німеччини за 2009 р. отримав від цього дохід в обсязі 4,1 млрд євро, в подальшому ця сума зростала). При цьому державі не потрібно буде утримувати банки, рефінансувати їх для того, щоб уникнути падіння фінансової системи. Значно простіше відкрити прямі рахунки в казначействах для кожного мешканця, що вже є технічно можливим і навіть досліджується. На початкових етапах це буде вигідніше для користувачів, адже спростить конвертування та використання різних валют, зокрема і крипто, але згодом держава може як природним чином позбутись банків, так і зімітувати кризу для того, щоби їх знищити і перебрати на себе повний контроль за грошима і повними даними людей, які є надто цінними, щоби цим не скористались у своїх цілях, чи продати комерційним структурам. Необхідно зазначити, що перестороги щодо цього існують вже давно і в багатьох країнах як громадяни, так і бізнесові і окремі урядові структури почали завуальюваними способами інформувати про це суспільство. Найчастіше це досягається через відображення подібних тем з перенесенням їх в дещо іншу площину в піснях, витворах митців та кінематографі з ініціативи самих митців чи за рахунок неофіційних домовленостей із «спонсорами». Найактивнішою в цьому напрямі є Німеччина, де і сам національний дух та традиції сприяють збуренню людей проти суспільства споживання та тотального контролю, позбавлення звичного і традиційного. Крім того, в країні є значний досвід в цьому напрямі, який залишився ще з часів повстань, що передувати об'єднанню двох частин

Німеччини. Цей рух набуває з роками все більше популярності серед населення як в самій країні та ЄС, так і в інших країнах, зокрема й Україні та Росії, породжуючи «хвилю». Одним із найпоказовіших прикладів цього може стати відомий за межами Німеччини та ЄС фільм «100 речей та нічого зайвого» Ф. Д. Фіца (2018 р.). Також можна сказати, що такий рух є відповіддю на зомбування, гру на необізнаності та страхах населення і маніпулювання, особливо молоддю, якій насаджуються банками та іншими фінансовими установами, і не лише, думка про те, що якщо людина не користується картою чи платіжним додатком, вона не сучасна і поза системою, в якій їй буде значно краще, справдливніше і де на неї чекає вищий рівень достатку.

Технічний. Не всі живуть на території з хорошим і стабільним інтернет-покриттям, яке необхідне для здійснення електронних платежів, забезпечення чого є недосяжним наразі і для високорозвинених країн і створює проблеми для розвитку та впровадження електронних платіжних систем. Також перехід до цифрового суспільства пов'язаний з небезпекою втрати даних. Хоча багато держав і використовуює принцип зірчастої побудови власних мереж та приховує місцезнаходження основних вузлів, робить резервні копії, але система є вразливою. Прикладом цього є ситуація, що склалася в 2017 р. в Україні, коли групою невідомих було нанесено удари по основним кабельним вузлам і таким чином відімкнено від постачання Інтернету значні території, при цьому було розроблено карту вузлів. Таким чином, при масованому і одночасному ударі по основним вузлам розподілу Інтернету в будь-якій країні може статись не лише довгострокове відімкнення від мережі, але і втрата даних. У цей час не можна буде здійснювати жодну фінансову операцію і навіть придбати продукти харчування чи здійснити проїзд до місця роботи. Причому такий розвиток подій є цілком реальним [28]. Це може стати прикладом як війни нового типу, так і економічного знищення конкурента. Тому необхідною є альтернатива.

Також важливим є той факт, що не всі, хто користується електронними платіжними системами робить це добровільно, а не тому, що банки чи уряд (як у Греції) створили умови, коли використання її є обмеженим чи неможливим. В. Еріксон – колишній Президент Інтерполу і діючий начальник національної лоббі групи служби безпеки – стверджує, що існує змова банків з ціллю знищити готівку. В той же час, навіть у Швеції мешканці не хочуть переходити до безготівкового суспільства, але їх ставлять у такі умови, коли вони не можуть використовувати готівку – третина шведів вважає право користуватись готівкою одним з основних прав. Тому, за словами професора Арвідссона, уряд Швеції не визнає готівку незаконним засобом платежу у будь-якому випадку до 2030 р., хоча існує і багато інших поглядів на саму дату [29].

Ситуація, що склалась у Швеції, характерна і для інших країн. Так, хоча в Данії лише 23% платежів припадає на готівку, 50% мешканців вважають, що перехід на безготівкові розрахунки буде дуже важким, саме тому всі магазини в країні зобов'язані приймати готівку. На рівні влади штату в Філадельфії прийнято ініціативу боротьби з безготівковими розрахунками. В Нью Джерсі на законодавчому рівні заборонено оплачувати рахунки безготівково в роздрібній торгівлі, Ва-

шington та Нью Йорк запропонували заборону безготівкових магазинів. Массачусетс зі свого боку вже заблокував їх [30].

Висновки. У сучасному суспільстві без електронних розрахунків життя буде вкрай складним, а більшість не зможе уявити собі життя без них. Вони, є потрібними, але лише поруч із готівкою, навіть якщо останньої в обігу мало. Не можна переходити до безготівкового суспільства до тих пір, поки всі члени суспільства не зможуть влитись в нього та нормально функціонувати. Також припинення готівкового обігу призведе до численних негативних наслідків, зокрема і повного контролю за людьми та порушенням їх законодавчо закріплених прав, що, зокрема, Г.-Ю. Папір – колишній президент Федерального конституційного суду Німеччини – прокоментував наступним чином: «Той, хто позбавляє людей готівки, створює тим самим неправомірне втручання у сферу прав і свобод, зокрема в свободу договору і приватну автономність» [31]. Тому збереження готівки є необхідним. Для цього потрібно:

- законодавчо зробити її у всіх країнах загальнодоступною та такою, яку прийматимуть всюди до розрахунків;

- скоротити витрати на утримання інфраструктури забезпечення доступності готівки шляхом створення системи банкоматів спільного для банків користування, включення до системи поштових відділень середніх/великих (залежно від місцевості) магазинів на законодавчому рівні;

- відновити імідж готівки, причому не лише як комерційної складової, але і як частки національної особливості, свідомості, культури;

- впровадити інновації в систему виготовлення та розповсюдження готівки як силами центральних банків, так і за рахунок оголошення конкурсів серед населення, що, зокрема, і відновить увагу до готівки та її значення; вжити заходів з недопущення руйнування системи готівкового обігу, оскільки допустивши її руйнування, відновити систему буде вже неможливо;

- розробити та запровадити ефективні методи протидії економічній кіберзлочинності;

- проводити обґрунтоване, правдиве і вмотивоване роз'яснення серед громадян щодо переваг та недоліків комбінованого та безготівкового суспільства;

- систематично проводити комплексні дослідження в контексті забезпечення готівкового обігу та його оптимального комбінування з безготівковим на різних рівнях – від міжурядового до приватних соціологічних опитувань.

Всі запропоновані заходи повинні реалізовуватись в комплексі для досягнення максимального ефекту та недопущення негативних наслідків.

З огляду на обмеженість обсягів статті та складність і багатогранність проблематики, подальші дослідження буде зосереджено в сфері поведінкових фінансів, а також напрями математичного моделювання ситуацій для різних типів країн і їх результати знайдуть відображення у монографії.

Список використаних джерел

1. Politeka Зеленський заявив про скасування готівки в Україні: «Підемо від кеша». Politeka.net. 2019. 21 березня. URL: <https://politeka.net/news/politics/962681-zelenskij-zajavil-ob-otmene-nalichnyh-deneg-v-ukraini-ujdem-ot-kjesha/>.

2. What Would Happen Without Cash? URL: <http://www.gocashless.org.uk/what-would-happen-without-cash2>.
3. Does a cashless society benefit everyone? Bbc.com. 2018. 27 квітня. URL: www.bbc.com/worklife/article/20180427-does-a-cashless-society-benefit-every-one.
4. Access to cash review. Financial report. 2019. березень. URL: www.accesstocash.org.uk/media/1087/final-report-final-web.pdf.
5. Mahler M., Mierzwa S. Kreditkarten betduben den Schmerz. 2018. URL: <https://geld.journalistenschule-ifp.de/kreditkarten-betaeuben-den-schmerz>.
6. Norling D. Money Is Not About Finances, It's About Emotions. 2017. 7 грудня. URL: https://www.huffpost.com/entry/money-is-not-about-financ_b_7579746?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS51YS8&guce_referrer_sig=AQAAALCQo5RPhCL-3Ea-7zualfme9IZw8_KUSp2riYpFNarvZ3xHsWHLApxg2Z7xQOYi4_-18-YdHJqQ7tU8dSKX_Tr8VcesObb-EFsWdFgetoVAMzv7zaRpAeLSYXqBaT1oFuuhDzR0mQWDOr232Br6Yf8Tp_e39ycGzf9cNq7JKVcGG.
7. Central bank warns again about cash-free society dangers. 2018. 29 жовтня. URL: <https://www.dutchnews.nl/news/2018/10/central-bank-warns-again-about-cash-free-society-dangers>.
8. Peachey K. Millions 'will suffer without cash'. 2018. 19 грудня. URL: <https://www.bbc.com/news/business-46596154>.
9. Ökonomen analysieren Warum die Welt ohne Bargeld nicht funktioniert. 2010. 21 грудня. URL: <https://www.handelsblatt.com/politik/konjunktur/oekonomie/nachrichten/oekonomen-analysieren-warum-die-welt-ohne-bargeld-nicht-funktioniert-seite-2/3752086-2.html?ticket=ST-28646411-S03Dzr34nXlpqaUGHAZ9-ap6>.
10. Revealing the true cost of financial crime. What's hiding in the shadows? 2019. URL: https://www.refinitiv.com/content/dam/marketing/en_us/documents/reports/true-cost-of-financial-crime-global-focus.pdf.
11. Report: Offshore sell games 2016. U.S. PIRG. 2016. 4 жовтня. URL: <https://uspig.org/reports/usp/offshore-shell-games-2016>.
12. Rapoza K. Tax Haven Cash Rising, Now Equal To At Least 10% Of World GDP. 2017. 15 вересня. URL: <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2017/09/15/tax-haven-cash-rising-now-equal-to-at-least-10-of-world-gdp/#4495c78170d6>.
13. Dautovic G. 15 Must-Know Outsourcing Statistics for 2019. 2019. 1 серпня. URL: <https://fortunly.com/statistics/outsourcing-statistics>.
14. Pulling fraud out of the shadows Global Economic Crime and Fraud Survey 2018. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf>.
15. 2019 cyberthreat defense report. Ceberedge group. 2019. URL: <https://www.imperva.com/resources/reports/CyberEdge-2019-CDR-Report-v1.1.pdf>.
16. AT-A-Glance Ninth annual cost of cybercrime study. Accenturesecurity. 2019. URL: https://www.accenture.com/_acnmedia/pdf-99/accenture-cost-cyber-crime-infographic.pdf#zoom=50.
17. Zadvornyykh S.S. Finanzielle Politik des Staates im Kontext der Wirtschaftsdeschattung der Ukraine. Monograph. Nürnberg, Deutschland: Verlag SWG imex GmbH, 2017. 264 p.
18. Basel AML Index. Basel institute on governance. URL: <https://www.baselgovernance.org/basel-aml-index>.
19. Ageing and health. World health organization. 2018. 3 лютого. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>.
20. Population ages 0-14 (% of total population). The World bank. 2019. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.0014.TO.ZS>.
21. Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate). The World bank. 2019. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS>.
22. Commercial bank branches (per 100,000 adults). The World bank. 2019. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/FB.CBK.BRCH.P5>.
23. Population ages 15-64 (% of total population). The World bank. 2019. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.1564.TO.ZS>.
24. Отделения банков в Украине сокращаются. Finance.ua. 2019. URL: news.finance.ua/ru/news/-/441816/otdeleniya-bankov-v-ukraine-sokrashhayutsya.
25. Casjens N. Leben ohne Bargeld in Schweden. Einfach bezahlen per App - sogar in der Kirche. Zdf.de. 2019. 15 квітня. URL: <https://www.zdf.de/verbraucher/wiso/bargeldlos-bezahlen-in-schweden-normaler-alltag-100.html>.
26. Cash makes the world go around. Esta-cash.eu. 2018. 15 травня. URL: <https://www.esta-cash.eu/wp-content/uploads/2018/05/30d936f46bbb2ee71528b53734025c43812638dc-5b03174064ce4-04.-Paul-van-der-Knapp.pdf>.
27. Gerhard Rusl G., Seitz F., Tüdter K.-H. Die Hochschule im Dialog: Besser ohne Bargeld? Gesamtwirtschaftliche Wohlfahrtsverluste der Bargeldabschaffung. Ostbayerische Technische Hochschule Amberg-Weiden. 2017. квітень. URL: oth-aw.de/files/oth-aw/Professoren/Seitz/OTH_DP58_Besser_ohne_Bargeld.pdf.
28. Підгайна Є. Квиток у минуле: чому Україна може залишитися без доступу в інтернет. Mind. 2017. 22 листопада. URL: <https://mind.ua/publications/20178773-kvitok-u-minule-chomu-ukrayina-mozhe-zalish-itisya-bez-dostupu-v-internet>.
29. Poppe M. Schweden ohne Bargeld „Leute bewahren ihr Geld in der Mikrowelle auf“. Focus.de. 2015. 3 листопада. URL: https://www.focus.de/finanzen/banken/schweden-verstecken-ihr-geld-in-der-mikrowelle-leute-bewahren-ihr-geld-in-der-mikrowelle-auf_id_5059087.html.
30. Murphy D. M. Philly City Council votes to ban cashless stores. 2019. 14 лютого. URL: <https://why.org/articles/fate-of-cashless-philly-stores-hangs-on-city-council-vote>.
31. Reinhard M. Kommentar: Ohne Bargeld ist die Freiheit der Bürger ernsthaft gefährdet. 2019. 28 вересня. URL: <https://www.mainpost.de/ueberregional/meinung/leitartikel/Kommentar-Ohne-Bargeld-ist-die-Freiheit-der-Buerger-ernsthaft-gefaehrdet;art9517,10304453>.

References

1. Politeka Zelenskiy zaiayv pro skasuvannya hotivky v Ukraini: "Pidemo vid kasha" [Zelenskiy declared cash withdrawal in Ukraine: "Let's get out of cash"]. (2019). *Politeka.net*. Retrieved from <https://politeka.net/news/politics/962681-zelenskij-zajavil-ob-otmene-nalichnyhdeneg-v-ukraine-ujdem-ot-kjesha/> (in Ukrainian).
2. What Would Happen Without Cash? (n.d.). *Gocashless.org.uk*. Retrieved from <http://www.gocashless.org.uk/what-would-happen-without-cash2>.
3. Does a cashless society benefit everyone? (2018). *Bbc.com*. Retrieved from www.bbc.com/worklife/article/20180427-does-a-cashless-society-benefit-everyone.
4. Access to cash review. Financial report (2019). *Accesstocash.org.uk*. Retrieved from www.accesstocash.org.uk/media/1087/final-report-final-web.pdf.

5. Mahler M., Mierzwa S. (2018). Kreditkarten betduben den Schmerz. Journalistenschule-ifp.de. Retrieved from <https://geld.journalistenschule-ifp.de/kreditkarten-betaeuben-den-schmerz>.
6. Norling D. (2017). Money Is Not About Finances, It's About Emotions. Huffpost.com. Retrieved from https://www.huffpost.com/entry/money-is-not-about-finances-b_7579746?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS51YS8&guce_referrer_sig=AQAAALCQo5RPhCL-3Ea-7zualfme9IZw8KUSp2riYpFNarvZ3xHsWHLApxgZ77xQOYi4-_18-YdHJqQ7tU8dSKX_Tr8VcesObb-EF5WdFgetoVAmzv7zaRpAeLSYXqBaT1oFuuhDzR0mQWDOOr232Br6Yf8Tpe39ycGzf9cNq 7JKVcGG.
7. Central bank warns again about cash-free society dangers (2018.). *Dutchnews.nl*. Retrieved from <https://www.dutchnews.nl/news/2018/10/central-bank-warns-again-about-cash-free-society-dangers>.
8. Peachey K. (2018). Millions 'will suffer without cash'. *Bbc.com*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/business-46596154>.
9. Икономени анализирен Варум ди Welt ohne Bargeld nicht funktioniert (2010). *Handelsblatt.com*. Retrieved from <https://www.handelsblatt.com/politik/konjunktur/oekonomie/nachrichten/oekonomien-analysieren-warum-die-welt-ohne-bargeld-nicht-funktioniert-seite-2/3752086-2.html?ticket=ST-28646411-S03Dzr34nxIppqUGHAZ9-ap6>.
10. Revealing the true cost of financial crime. What's hiding in the shadows? (2019). *Refinitiv*. Retrieved from https://www.refinitiv.com/content/dam/marketing/en_us/documents/reports/true-cost-of-financial-crime-global-focus.pdf.
11. Report: Offshore sell games 2016 (2016). U.S. PIRG. Retrieved from <https://uspig.org/reports/usp/offshore-shell-games-2016>.
12. Rapoza K. Tax Haven Cash Rising, Now Equal To At Least 10% Of World GDP (2017). *Forbes.com*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/kenrapoza/2017/09/15/tax-haven-cash-rising-now-equal-to-at-least-10-of-world-gdp/#4495c78170d6>.
13. Dautovic G. 15 Must-Know Outsourcing Statistics for 2019 (2019). *Fortunly.com*. Retrieved from <https://fortunly.com/statistics/outsourcing-statistics>.
14. Pulling fraud out of the shadows Global Economic Crime and Fraud Survey 2018 (2018). PWC. Retrieved from <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/global-economic-crime-and-fraud-survey-2018.pdf>.
15. 2019 cyberthreat defense report (2019). Ceber-edge group. Retrieved from <https://www.imperva.com/resources/reports/CyberEdge-2019-CDR-Report-v1.1.pdf>.
16. AT-A-Glance Ninth annual cost of cybercrime study (2019). Accenturesecurity. Retrieved from https://www.accenture.com/_acnmedia/pdf-99/accenture-cost-cyber-crime-infographic.pdf#zoom=50.
17. Zadornykh S.S. (2017). Финансовая Политика государства в Контексте der Wirtschaftsdesschattung der Ukraine. Nürnberg, Verlag SWG imex GmbH.
18. Basel AML Index (n.d.). Basel institute on governance. Retrieved from <https://www.baselgovernance.org/basel-aml-index>.
19. Ageing and health (2018). World health organization. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>.
20. Population ages 0-14 (% of total population) (2019). The World bank. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.0014.TO.ZS>.
21. Unemployment, total (% of total labor force) (national estimate) (2019). The World bank. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.NE.ZS>.
22. Commercial bank branches (per 100,000 adults) (2019). The World bank. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/FB.CBK.BRCH.P5>.
23. Population ages 15-64 (% of total population) (2019). The World bank. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.1564.TO.ZS>.
24. Otdeleniia bankov v Ukraine sokrashaiutsia [Bank branches in Ukraine are reduced]. (2019). Finance.ua. Retrieved from <https://news.finance.ua/ru/news/-/441816/otdeleniya-bankov-v-ukraine-sokrashhayutsya> [in Russian].
25. Casjens N. (2019). Leben ohne Bargeld in Schweden. Einfach bezahlen per App - sogar in der Kirche. Zdf.de. Retrieved from <https://www.zdf.de/verbraucher/wiso/bargeldlos-bezahlen-in-schweden-normaler-alltag-100.html>.
26. Cash makes the world go around (2018). Esta-cash.eu. Retrieved from <https://www.esta-cash.eu/wp-content/uploads/2018/05/30d936f46bbb2ee71528b53734025c43812638dc-5b03174064ce4-04.-Paul-van-der-Knapp.pdf>.
27. Gerhard Rusl G., Seitz F., Tudter K.-H. (2017). Die Hochschule im Dialog: Besser ohne Bargeld? Gesamtwirtschaftliche Wohlfahrtsverluste der Bargeldabschaffung. Ostbayerische Technische Hochschule Amberg-Weiden. Retrieved from https://www.oth-aw.de/files/oth-aw/Professoren/Seitz/OTH_DP58_Besser_ohne_Bargeld.pdf.
28. Pidhajna E. (2017). Kvytok u mynule: chomu Ukraina mozhe zalyshytysia bez dostupu v internet [Ticket into the past: why can Ukraine be left without access to the Internet]. Mind. Retrieved from <https://mind.ua/publications/20178773-kvitok-u-minule-chomu-ukrayina-mozhe-zalishytysia-bez-dostupu-v-internet> [in Ukrainian].
29. Poppe M. (2015). Schweden ohne Bargeld „Leute bewahren ihr Geld in der Mikrowelle auf“. *Focus.de*. Retrieved from https://www.focus.de/finanzen/banken/schweden-verstecken-ihr-geld-in-der-mikrowelle-leute-bewahren-ihr-geld-in-der-mikrowelle-auf_id_5059087.html.
30. Murphy D. (2019). M. Philly City Council votes to ban cashless stores. Why.org. Retrieved from <https://why.org/articles/fate-of-cashless-philly-stores-hangs-on-city-council-vote>.
31. Reinhard M. (2019). Kommentar: Ohne Bargeld ist die Freiheit der Bürger ernsthaft gefährdet. Mainpost.de. Retrieved from <https://www.mainpost.de/ueberregional/meinung/leitartikel/Kommentar-Ohne-Bargeld-ist-die-Freiheit-der-Buerger-ernsthaft-gefaehrdet;art9517,10304453>.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2019
Прийнято до друку 19.12.2019

Формат цитування:

Задворних С. С. Перспективи існування безготівкового суспільства та роль готівки у світовій фінансовій системі. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 2 (37). С. 27-37. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2\(37\).27-37](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2(37).27-37)

Zadornykh S. S. (2019). prospects for the existence of a cashless society and the role of cash in the global financial system. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (37), pp. 27-37. doi: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2\(37\).27-37](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2019.2(37).27-37)